

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
ЦЕНТР ЄВРОПЕЙСЬКИХ ГУМАНІТАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ЄВРЕЙСТВА

ЮРІЙ ЩЕРБАК

ВБИТИ ІМПЕРІЮ ЗЛА

Росія – вічний ворог України

Україна – Польща – Норвегія, 2022–2023

Київ
ДУХ І ЛІТЕРА
2023

УДК 94:327.8:355.01(470:477)"19/20"

Щ611

Щ611 Щербак Юрій.

Вбити імперію зла: Росія – вічний ворог України. – Київ: ДУХ
І ЛІТЕРА, 2023. – 296 с.

ISBN 978-617-8262-15-0 (2-й наклад)

Загроза для України з боку Російської Федерації недооцінювалася багатьма українцями протягом останніх десятиліть. Такої помилки, зокрема, припускалося значне число представників інтелігенції.

Одним з небагатьох, хто попереджав про російсько-українську війну ще задовго до її початку був Юрій Щербак. Книга «Вбити імперію зла» містить як написані протягом повномасштабної російсько-української війни тексти, так і міркування автора щодо проблеми, опубліковані протягом останніх 30 років. Автор приходить до висновку, що Росія є вічним та екзистенційним ворогом України, а протистояння московській навалі є питанням виживання української нації.

Для широкого кола читачів.

Фотографію автора на обкладинці зробив Микола Семена

УДК 94:327.8:355.01(470:477)"19/20"

ISBN 978-617-8262-15-0 (2-й наклад)

© Ю. Щербак, 2023

© ДУХ І ЛІТЕРА, 2023

Зміст

ПЕРЕДМОВА.....	7
Частина перша. НАБЛИЖЕННЯ ТЕМРЯВИ. ПЕРЕДЧУТТЯ, ПОПЕРЕДЖЕННЯ, ПРОЗРІННЯ	15
Частина друга. ІДЕЙНІ ВИТОКИ, ПРИЧИНИ І ХАРАКТЕР РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ (2014–2021)	58
Частина третя. ВІЙНА І МОР	135
Частина четверта. ПАМ'ЯТАТИ ІСТОРІЮ	223
Частина п'ята. ПОПЕРЕДНІ ВИСНОВКИ	260
СЛОВО ПОДЯКИ	293

Найбільшим лихом української нації в усій її трагічній історії було й є її прекрасна територія, родюча земля, багатства вод і землі, м'який, теплий, здоровий клімат. І це було найбільшим стимулом того жагучого прагнення Москви до «найтіснішого поріднення з братським народом»...Уся історія відносин між Москвою та Україною протягом більше як 250 літ, з моменту злуки цих двох держав, є планомірне, безоглядне, безсоромне, нахабне нищення української нації всякими способами, вщерть до стертя усякого сліду її, щоб навіть імені не лишилось.

Володимир Винниченко

ПЕРЕДМОВА

24 лютого 2022 року громадяни України, всі без винятку – незалежно від віку, статі, політичних і релігійних переконань, соціального статусу і рівня освіти – водночас стали учасниками, свідками, жертвами і героями однієї з найбільших національних трагедій в історії нашого народу. Грізні події всесвітньо-історичного значення розгорілися на території України: російсько-українське збройне протистояння середньої інтенсивності на Донбасі, що тривало вісім років, з наказу диктатора Росії путіна перетворилося на повномасштабну війну екзистенційного значення, програш якої означатиме знищення української нації і держави, української культури та історії.

Ця війна раптово і жорстоко змінила долі всіх українців, у тому числі й мою: залишившись на вісімдесят восьмому році життя на самоті у Києві, я змушений був на початку березня виїхати до Польщі, до родичів моєї покійної дружини. Невдовзі я приєднався до невеличкої (4–5 чоловік) групи українських письменників, журналістів, видавців, які тимчасово опинилися в Польщі. Не маючи, практично, жодних коштів, лише забезпечене проживання, з яким нам допомогла Спілка польських журналістів, ми створили Незалежний українсько-польський

Передмова

Медіа Форум (www.uacenter.media) у вигляді Інтернет-порталу. Головними цілями НМФ стала боротьба зі злочинною ідеологією путінізму-рашизму, утвердження українських національно-духовних цінностей, а також зміцнення українсько-польського стратегічного союзу, життєво необхідного для нашої перемоги й повоєнного майбутнього.

Розпочав цю книгу я в Києві, статті воєнного часу написані в Польщі, а закінчував текст у Норвегії, де живуть моя донька, зять і внуки.

Я віддавна вів свою особисту війну з путіним та російською імперською політикою загарбання України – й продовжив її, перебуваючи на чужині. Єдиною моєю зброєю було слово написане – статті та блоги, що оприлюднювалися на нашому Медіа Форумі, на сторінках українських і польських газет і журналів, та слово мовлене – в сотнях коментарів для українського («Прямий», «5-й канал», «Еспресо») і польського («Republika») телебачення та «Радіо Свобода» і «Polskie Radio». Розумію всю обмеженість і слабкість слова старого письменника, який існує в новому і багато в чому чужому для нього світі складних гаджетів, наворочених комп'ютерів, нових інформаційних технологій, надпотужних потоків як державної пропаганди, так і соціальних мереж; нові покоління молодих, активних, патріотично налаштованих українців масово фіксують російське вторгнення і злочини окупантів у слові, фотографіях, відеосвідченнях, завдяки чому ця війна стане, мабуть, першою в історії так детально і безпрецедентно задокументованою. Але, сподіваюся, і мої думки, моє слово стануть комусь у пригоді не тільки сьогодні, але й через 10–20–30–50 років. Нехай це безпідставна мрія, але вона потрібна насамперед мені, бо зміцнює мою віру в необхідність цього тексту, його незагубленість у загальній повені публікацій про війну.

Тим більше, що тема Росії як вічної, ворожої до України сили з'явилася в моїх книжках, статтях та інтерв'ю не в 2022 чи 2014 роках, а значно раніше – коли я розпрощався з ілюзією про московію як можливу ліберально-демократичну країну,

яка після падіння комуністичної диктатури позбудеться імперсько-шовіністичної спадщини минулого. Ця ілюзія виникла тимчасово в 1960-ті роки, коли я активно співпрацював з ліберальними на той час московськими ЗМІ – журналом «Юность» та «Литературной газетой», які здавалися мені тоді світочами свободи на тлі глибокої української советської реакційної темряви. Бо правдивим було існуюче на той час прислів'я: коли в Москві стрижуть нігті, в Києві відрізають пальці. І причина цієї різниці була одна: так званий український (буржуазний) націоналізм, бажання відділитися від матінки-Росії, мрія про волю і незалежність України. Тому каральні органи метрополії так жорстко і ретельно пропоялювали українську колоніальну ниву, на корню знищуючи потенційних «сепаратистів» і бунтівників.

У 1960-х роках в Україні почався рух національного відродження, спочатку в культурно-літературній, ніби неполітичній площині, який показав незнищенність глибинних, переказуваних від діда-прадіда національно-визвольних ідей, й довів, що правду історії несила сховати в підвалах каральних органів, у концтаборах, у спецхранах¹, в таємних канцеляріях цензури, в потоках комуністичної брехні.

І коли переді мною постав вибір – пропозиція переїхати до Москви на літературно-журналістську роботу, я, не вагаю-

¹ Відділ спеціального зберігання – спеціальний відділ з обмеженим доступом, який існував у переважно наукових чи центральних бібліотеках СРСР і окремих республік. У відділі містилася література, яка вважалася ідеологічно ворожою, небажаною для ознайомлення широкої публіки, яка призначалася суто для службового користування тощо. Для доступу до літератури зі спецхрану потрібні були довідки з місця роботи та обґрунтування потреби у такому доступі (дослідження, робота тощо). У доступі могло бути відмовлено. У спецхранах, наприклад, зберігалася значна кількість сучасних західних наукових видань з суспільних та гуманітарних наук, видання, авторів яких було репресовано, ідеологічно «неправильні» видання класиків національних літератур тощо. – *Прим. ред.*

Передмова

чись, відмовився, залишився в «провінції», в Києві, наче відчуваючи, що саме тут відбудуться всесвітньо-історичні події й моя доля – бути разом з моїм народом. У чорнобильській біді й національно-демократичному русі, у побудові української державності.

Пізнання справжньої, не сфальшованої історії України, знайомство з такими великими і різними українцями, як Григорій Кочур, Борис Антоненко-Давидович, Микола Бажан, удова Остапа Вишні Варвара Губенко, Андрій Білецький і його батько Олександр Іванович Білецький, Павло Загребельний, Станіслав Тельнюк, Олесь Гончар, мій сусід Діодор Бобир, Василь Земляк, замучений кагебістами Гелій Снегірьов та інші представники старшого покоління «розстріляного відродження», дружні зв'язки з шістдесятниками – Іваном Дзюбою, Іваном Драчем, Іваном Світличним, Валерієм Шевчуком, Євгеном Гуцалом, Михайлом Слабошпицьким, з полум'яним поетом і державним діячем Дмитром Павличком – усе це зміцнило мої антиімперські переконання щодо Росії – головного нищителя України. Звичайно, я добре затямив російські уроки мого старшого брата Миколи Щербака, заарештованого МГБ в 1948 році за участь у студентській організації ОУН і запротореного рішенням московського «особого совещання» в мордовський ГУЛАГ на сім років.

Перебування в Москві в якості депутата Верховної Ради СРСР упродовж трьох років (1989–1991) дало мені безцінний досвід: я не тільки пізнав багато державних таємниць агонізуючої імперії, але й віч-на-віч зіткнувся з носіями агресивної ідеології російського шовінізму, об'єднаних у депутатський блок «союз». З цього войовничого племені сформувався сучасний путінізм-рашизм, хоча й немало «демократів» ельцинського призову поповнили ряди знавіснелих імперців.

Укладаючи цю книгу, я вирішив не обмежитись сучасними (2022–2023) текстами, написаними під час війни, а звернутися до своїх думок, статей і виступів починаючи з року 1991, щоб

Передмова

показати, як розвивалися російсько-українські відносини, як я бачив їх у свій час; хоч працював я на іншому напрямі нашої зовнішньої політики, але поштовхи майбутнього московського землетрусу відчувалися в Тель-Авіві, Вашингтоні й Оттаві, тому хочу поділитися з читачем моїм давнім – ще з початків української державності – занепокоєнням щодо зростаючої російської загрози. Цілком свідомо звертаюся до своїх політично-публіцистичних книжок: «The Strategic Role of Ukraine», 1998 (SRU), «Україна: виклик і вибір», 2003 (YBB), «Україна в зоні турбулентності», 2010 (УЗТ)», «Україна в епіцентрі світового шторму», 2017 (УЕСШ), «Україна в епоху війномиру», 2020 (УЕВ), цитати і уривки з яких публікую на сторінках цієї книги, відновлюючи хронологію неспокою. Старі, здавалося б, тексти по-новому звучать в обставинах української катастрофи, спричиненої вторгненням Росії 2022–2023–? років.

Тривожні натяки, знаки, попередження минулого читаються сьогодні як пророцтва неминучого кривавого нападу вовчої зграї сусідів – московської ядерної імперії зла.

Одним із шедеврів світового мистецтва, обіч роману Орвелла «1984», вважаю картину Сальвадора Далі «Передчуття громадянської війни», написану 1936 року, напередодні кривавої війни в Іспанії. Образ цей – страшною пророчою сили – вражає алогічністю, несумісністю змальованих елементів. У своїй художній прозі (дивись фантастичну утопію «Час смертохристів. Міражі 2077 року» (2011), «Час великої гри. Фантоми 2079 року» (2012), «Час Тирана. Прозріння 2084 року», 2014) я, наче інтуїтивно відчуюючи наближення своєї особистої й національної трагедії, змалював страшні сюрреалістичні картини, що випливали зі снів, з тривожної підсвідомості: описував вторгнення в Україну орди зі Сходу, зграї сарани в Луганській області, атаки з боку Білорусі, масові руйнування, окупацію Києва, з'яву зрадників-покручів, моральних потвор-мутантів, неймовірні події світової гібридної фантасмагорійної війни, ядерні вибухи з наказу російських генералів –

Передмова

тобто все те, що здавалося в час написання неможливим, вигаданим хворобливою уявою автора. На жаль, виявилось, що все можливе й багато моїх передбачень збулося...

Проте в текстах публіцистичних, зібраних у цій книзі, я не міг дозволити собі злету фантазії, а намагався триматися раціонального осмислення подій, що насувалися і які згодом принесли смерть і знищення Україні. Звичайно, перебуваючи в полоні часу, я помилявся, інколи підпадав під вплив ілюзій – і сьогодні не збираюсь виправляти свої тодішні помилки. Цитую деякі фрагменти своїх переписаних, не «поліпшених», не «осучаснених» текстів для кращого розуміння моєї еволюції упродовж останніх тридцяти років. Прибираю лише повтори, що трапляються в статтях, іноді додаю необхідні примітки чи коментарі. Гадаю, що для сучасного читача, не завжди обізнаного з історією становлення зовнішньої політики України, корисно зрозуміти, що відчували ті, кому довелося з перших днів проголошення незалежності зіткнутися з незнищеним імперським духом Росії. Сьогодні, перечитуючи свої старі книжки, дивляючись у напівзабуті мною тексти, я інколи відчуваю містичну тривогу: невже це я писав ці слова попереджень, які згодом збулися? Звідки я міг знати, чим закінчатся через десятки років ті чи інші сюжети? Хто продиктував мені це відчуття трагедії, що насувалася на Україну?

Відповіді не маю.

Звичайно, не я один бачив загрозу кривавого російського припливу, що загрожував Україні – згадати хоча б Дмитра Павличка, який писав пророчі вірші про московську агресію, чи видатного юриста і дипломата Володимира Василенка та інших моїх колег по міністерству закордонних справ України. Можливо, майбутній дослідник складе колись список українських «касандр», що попереджали про зростаючу небезпеку... Але тодішня київська тупа державна машина (скоріше антидержавна, антиукраїнська) ігнорувала голоси тривоги, легковажила всі ознаки назріваючого вторгнення.

Передмова

Хоча грізні, важкі кроки Історії вже наближалися до українських земель.

Пропонована читачеві книга складається з п'яти частин.

Історії ідеологічно-дипломатичної підготовки Росією агресивної війни проти України присвячено частину першу: «Наближення Темряви. Передчуття, попередження, прозріння».

Частина друга – «Ідейні витoki, причини і характер російської агресії проти України (2014–2021)» увібрала в себе тексти, написані в період перед широкомасштабним вторгненням.

До частини третьої «Війна і мор» входять статті, звернення та інтерв'ю, створені під час війни; більшість з них опублікована в Інтернеті, на сторінках Незалежного Медіа Форуму, і польській пресі.

Частина четверта «Пам'ятати історію» містить роздуми про українську цивілізацію та перспективи українсько-польського єднання.

Частина п'ята «Попередні підсумки» завершує текст книги. Попередні тому, що тільки через 30–50 років історики майбутнього, вивчивши численні розсекречені архівні документи багатьох країн, спогади учасників і свідків та матеріали кримінальних розслідувань, зможуть зробити остаточні висновки, додавши ряд невідомих сьогодні фактів і таємних протоколів, оцінивши в трильйонах доларів збитки, заподіяні Україні та світові російською агресією.

Хоча – переконаний – незмінною залишиться сьогоднішня наша оцінка нападу Росії на Україну: це – тяжкий міжнародний злочин, заподіяний терористичною державою, виклик усім демократичним незалежним суверенним державам світу, спроба повернути час у темряву середньовіччя.

Саме про це йдеться в пропонованій читачеві книзі. Вірю, що книжки не згоряють. Не всі. Деякі залишаються. У цьому я переконаний.

Частина перша

НАБЛИЖЕННЯ ТЕМРЯВИ.

ПЕРЕДЧУТТЯ, ПОПЕРЕДЖЕННЯ, ПРОЗРІННЯ

Радянський комунізм (ідеологія, внутрішня і зовнішня політика, практика державного будівництва, культура), задуманий Леніним і втілений у життя Сталіним, нагадував гігантську матрьошку. Зовнішня її оболонка складалася з привабливих гасел щастя трудящих усього світу, інтернаціональної дружби і рівності всіх народів.

Всередину цієї чарівної зовнішньої оболонки була вкладаєна друга матрьошка, теж червона, теж розфарбована в кольори райського майбутнього, але з певним суттєвим уточненням: серед усіх об'єднаних комунізмом рівних націй є рівніша. З'являється проголошений Сталіним «старший брат» – російський народ. Підкреслюється його центральна, провідна, історично обумовлена лідируюча роль в комуністичному таборі – як samozрозуміла після перемоги СРСР в Другій світовій війні.

Народ цей, злидений, гноблений віками і безмежно терплячий, часами сентиментально добрий, але переважно жорстокий як до чужинців, так і до «своїх», охоче погодився зі своєю панівною правлячою роллю й міцно тримав у мозолястих руках своїх гвинтівку, серп, молот і нагайку для підтримання комуністичного порядку серед «молодших» своїх братів – китайців, німців, поляків, румун, мадьяр та інших народних демократів, але в першу чергу для поневолення українців,

І завершує патетично: «Нам нужно не перемирие, нам нужно освобождение всей Новороссии. Нам нужно положить конец неонацистскому беспределу хунты».

Їм потрібна Новоросія – тобто окупація і знищення України, сотні тисяч жертв, геноцид українців. Їм потрібна вигадана паперова країна імперських мрій, такий самий фантом, як і «руській мір», їм потрібна велика війна, в якій згорять народи і держави, в тому числі й Росія.

Нам потрібна вільна і процвітаюча Україна – демократична держава у легітимних, визнаних світом і Росією кордонах.

У важких боях 2014–2015 рр., у великих жертвах українці знищили химеру Новоросії, наблизивши час, коли «шоста колони» в Москві ліквідує самозванця-імператора і поверне Росію на європейський демократичний шлях розвитку.

* * *

Ці мої роздуми були опубліковані в 2017 році в книзі «Україна в епіцентрі світового шторму», що вийшла друком у видавництві «Ярославів Вал» мого доброго друга Михайла Слабошпицького. Сталося це напередодні великого зламу епох – пандемії коронавірусної інфекції, що вийшла з китайської вірусологічної лабораторії у 2019-му й охопила весь світ (тільки за офіційними, дуже заниженими підсумковими даними ВООЗ, опублікованими у 2023 році, перехворіло біля 700 млн людей, померло 7 млн, хоча насправді вважається, що число жертв цієї підступної нової, небаченої досі хвороби, досягло 15 млн). Ця глобальна подія призупинила, а подеколи й різко обірвала розвиток глобалізаційних процесів, негативно вплинула на світову економіку і торгівлю, принесла багато людських трагедій й страждань, пов'язаних з численними смертями та карантинними обмеженнями. Людство опинилося в режимі самоізоляції, коли багато в чому загальмувалося чи навіть зупинилося суспільне життя, впав інтерес до політики – й коли

– Ви свого часу як аналітик працювали над концепцією визволення Криму. Їх тепер є кілька. У чому особливість Вашого варіанта?

– Це можна назвати мистецькими фантазіями. У третьому томі моєї трилогії «Час тирана. Прозріння 2084 року» є епізод, пов'язаний зі звільненням Криму. Я думаю, що це станеться за участю військових підрозділів кримських татар. Я також впевнений, що активну участь у звільненні Криму візьме Туреччина, оскільки, за даними журналу «Emel», там налічується від п'яти до шести мільйонів вихідців із Криму, і їм дорога свобода їхньої Батьківщини.

І, думаю, буде жорстока битва. Вона може стати катастрофою для тих росіян, які раніше повірили своїй владі та оселилися в Крим. Їхня доля може скластися за аналогією з долею судетських німців, які при звільненні Судет у 1945 році втратили і землю, і будинки, і все майно. Це була відплата, вони отримали те, що заслужили.

Усі російські претензії на Крим з погляду міжнародного права – це міфи та набір безпідставних аргументів. Російська імперія незаконно, військовою силою анексувала Крим у 1783 році, силою зброї приєднала Крим у 1920 році, незаконно анексувала Крим у 2014 році – і жодна з цих акцій не вписується у міжнародне право. І з погляду історії Крим не є для Росії «споконвічною» землею, Росія володіла Кримом менше за інші державні утворення. Всі ці міфи про «сакральність» та «рідну гавань» розвіються і будуть встановлені зовсім інші геополітичні реальності.

Росія у 2014-му та в наступні роки віроломно порушила той збалансований світовий порядок, який був встановлений у світі після Другої світової війни Статутом ООН, Гельсінським актом, міжнародним правом, і мир не погоджується з такими методами ведення світової політики. Важливо, що сьогодні Україну підтримує вся світова спільнота. Країни G20 об'єднують дві третини населення всього світу, і більшість із